

О. О. Яременко,
аспірант, Київський Національний Університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ПОНЯТТЯ "ВАЛЮТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ" В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

В статті розглядається поняття "валюта", "валютне регулювання". Досліджено зарубіжний та вітчизняний досвід у розумінні цих категорій.

Currency and currency regulation are considered in the article.

Ключові слова: Валюта, Валютне регулювання, національна валюта, іноземна валюта.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сьогодні найважливішим завданням розвитку української держави є забезпечення сталого економічного зростання, запровадження інноваційної моделі структурної перебудови, соціальна переорієнтація економічної політики, що спрямована на обмеження загрозової диференціації доходів населення та подолання бідності, розвиток і стимулювання ділової ініціативи, забезпечення реальної економічної свободи. Для реалізації державних завдань, забезпечення добробуту населення та подолання результатів фінансово-економічної кризи потребує наукового дослідження питання валютного регулювання в сучасних економічних умовах.

Вагомим внеском у дослідження валютного регулювання стали праці зарубіжних вчених Р. Гленда Габбарда, Дж.М. Кейнса, Я. Тінбергена, Т. Крампа, Р. Манделла, Ф. Мишкіна, С. Фішера, М. Фрідмена, П.Х. Ліндєрта, Є.Дж. Долана. Серед російських представників — наукові доробки С.М. Борисова, Д. Москвіна, О. Дидичкіна, О. Буторіної, Г. Гукасьяна, Б. Райзберга, Л. Лозовського, О. Стародубцевої.

Серед вітчизняних науковців у дослідженні питання валютного регулювання особливе місце займають В. Міщенко, В. Стельмах, В. Ющенко, С. Мочерний, Т. Шемет, В. Романишин, Ю. Уманців, та ін.

Однак на сьогодні залишається актуальним дослідження валютного регулювання як поняття у сучасних економічних умовах.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування поняття "валютне регулювання". Для досягнення мети було визначено завдання через категорію "валюта" уточнити категорію "валютне регулювання".

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В процесі уточнення поняття валютного регулювання необхідним є розгляд такої економічної категорії як "валюта". Для розуміння категорії "валюта" за базу порівняння візьмемо поняття "гроші".

Сучасна економічна література не висвітлює єдиної точки зору з приводу доцільності ототожнення сутності грошей та валюти як економічних категорій. Такий підхід є поміркованим та виваженим, оскільки за своїм змістом валюта є формою вираження грошей у фінансових відносинах між країнами, тобто гроші виконують функцію реалізації міжнародних валютних операцій.

На сьогодні головним законодавчим документом у сфері валютного регулювання в Україні є Декрет Кабінету Міністрів України № 15-93 "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" від 19 лютого 1993 року, в якому визначено поняття валюти України, як національної валюти, та іноземної валюти.

Відповідно до Декрету валюта України являє собою грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучають-

ся з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших фінансових установах на території України [5].

Іноземною валютою, як зазначено в Декреті, є іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших фінансових установ за межами України.

Як бачимо, перше визначення отожднює валюту та гроші. Але цей знак рівності обумовлений не лише специфікою застосування нормативного акту, таке тлумачення доцільно сприймати безпосередньо в контексті валютних відносин, в контексті визначення національної валюти.

Друге визначення, а саме визначення іноземної валюти, по суті відрізняється від першого територією використання грошового знаку. Отже, в правовому розумінні головною відмінною рисою між національною та іноземною валютою є територіальна приналежність використання грошей.

Ряд зарубіжних науковців також не виділяють сутнісних відмінностей між категоріями гроші та валюта. Так американський вчений П.Х. Ліндерт вважає, що валюта на міжнародній арені приймає ті ж форми, що і гроші всередині країни [6, с. 275].

При цьому, ні в якому разі не потрібно протиставляти поняття грошей та валюти. Валютні відносини формуються з грошових відносин в середині країни.

У цьому разі доцільно розглянути думку російського науковця С.М. Борисова на питання валютних відносин. Він пише, що валютні відносини за своєю суттю мають грошове вираження, є грошовою оболонкою економічних та інших зв'язків із зовнішнім світом, які, в свою чергу, залежать від економічного устрою та конкретної течії економічного життя країни. Відповідно, існує і зворотний зв'язок, зворотний вплив валютних відносин на національну економіку, але первинними залишаються основні фактори внутрішнього виробництва, споживання, що і визначають валютну складову країни [2, с. 177]. Цілком зрозуміло, що науковець розглядає саме національну валюту.

Економічні категорії гроші та валюта мають спільну грошову основу, але відрізняються за властивостями.

Звернемося до німецьких науковців. Вони розуміють валюту, як конкретну форму національної грошової одиниці. Валюта є законним аспектом національної грошової системи, а у міжнародній сфері — узгодженим міжнародною валютною системою елементом між країнами. Тому в національному масштабі зазвичай говорять про грошову, а у міжнародному — про валютну одиницю.

У підручнику "Основи економічної теорії. Політекономія" за редакцією Д.Д. Москвіна валюта визначається як грошова одиниця країни та її тип (золота, срібна, паперова); гроші на рахунках, паперові гроші, монети,

векселя, чеки, що використовуються в міжнародних розрахунках [9, с. 460].

Досить вузько тлумачать поняття валюти Бездітько Ю.М., Мануйленко О.О., Стасюк Г.А. у навчальному посібнику "Валютне регулювання". Так, валюта — це платіжний засіб (грошова одиниця) певної держави [1, с. 263].

В Оксфордському тлумачному бізнес-словнику валютою є гроші, що використовуються на території окремої держави [8, с. 166]. Подібне визначення подано у радянській енциклопедії 1969—1978-их років, так валюта — це грошова одиниця країни та її тип (золота, срібна, паперова), грошові знаки іноземних держав, а також кредитні і платіжні документи, виражені в іноземних грошових одиницях (векселі, чеки і т.д.), що використовуються у міжнародних розрахунках; грошова одиниця країни, що бере участь в міжнародному економічному обміні та інших міжнародних відносинах, пов'язаних з грошовими розрахунками.

У сучасній періодичній літературі на економічну тематику валюта розглядається як будь-який різновид грошей, що є в обігу та все, що функціонує як засіб обміну, включаючи монети, банкноти, чеки, тратта, прості векселі і т.д.

Таким чином, найчастіше валюту визначають як грошову одиницю певної держави чи законний платіжний засіб.

Розуміння ж валюти як грошового засобу певної держави є поверховим і не вирішує проблему її природної сутності та ролі у процесах фінансової глобалізації, адже національна грошова одиниця є валютою, коли їй притаманна конвертованість, ціна (вираження) в грошовій одиниці іншої держави на міжнародному ринку.

Якщо ж національна грошова одиниця не є конвертованою, то вона може лише номінально називатися валютою, не будучи валютою за змістом. А як відомо, при розгляді економічних категорій значення мають сутність та властивості, набір певних характеристик.

Російський науковець Дидичкин О.В. у дисертаційній роботі під поняттям валюти розуміє національні та міжнародні грошові одиниці, що використовуються для розрахунків за торговельними, фінансовими, виробничим та іншими формами зв'язку та операціями, що здійснює держава чи держави (зона євро) в міжнародній економіці.

На увагу заслуговує розуміння валюти вченою Шемет Т.С. Вона розділяє поняття національної валюти, як грошові знаки, що емітуються державою і є єдиним законним засобом платежу на території держави-емітента, та іноземної валюти, як національна валюта, яка використовується в міжнародному обігу як засіб обігу, платежу та нагромадження [11, с. 17].

Характерною особливістю визначень є чітке уявлення переходу грошей (національної грошової одиниці) у форму національної валюти, що, у свою чергу, переходить у форму іноземної валюти. Вибудовується зв'язок між поняттями: гроші (національна грошова одиниця) — національна валюта-іноземна валюта.

Розглянемо визначення поняття валюти Буторіною О.В. Науковець зазначає, що валюта, як іноземна валюта, виконує одну чи декілька функцій грошей (міра вартості, засіб накопичення, засіб обігу) за межами

юрисдикції країни [3, с. 130].

В умовах глобалізації важко дати відповідь яка валюта виконує одну функцію грошей. Так євро, як валюта, виконує всі функції сучасних грошей. Тому у світовій спільноті, для якої притаманний швидкий обмін інформацією, доцільно називати не функцію валюти як міри вартості, а функцію валюти, як універсального засобу порівняння вартості.

Проаналізувавши підходи зарубіжних та вітчизняних вчених до визначення поняття "валюта" можливо виділити важливі моменти характеристики даної категорії:

- поверховість розуміння природи даної категорії;
- орієнтація на територіальну приналежність, без врахування форм вираження.

В результаті автором пропонується своє бачення сутності категорії "валюта". Валюта — це форма існування конвертованої грошової одиниці, що в залежності від масштабу використання може бути національною чи іноземною та виконує сучасні функції грошей.

Дослідженню поняття "валютне регулювання" присвячені наукові доробки багатьох вітчизняних вчених.

Романишин В.О. та Уманців Ю.М. розглядають валютне регулювання як сукупність нормативних документів, установлених органами валютного регулювання у законодавчому чи адміністративному порядку, які спрямовані на регулювання потоків капіталу в країну і за її межі, а також валютних операцій, що здійснюються в межах держави, з метою підтримання стабільності курсу національної грошової одиниці, достатнього рівня валютних резервів і збалансованості міжнародних платежів; система регламентаційних заходів держави у сфері міжнародних розрахунків і порядку проведення валютних операцій [10, с. 396].

Коваленко В.В. під валютним регулюванням розуміє діяльність держави й уповноважених нею органів, спрямовану на регламентацію міжнародних розрахунків і порядку здійснення операцій із валютними цінностями.

Подібне визначення дає Шемет Т.С., розглядаючи валютне регулювання як діяльність держави та уповноважених нею органів, що спрямована на регламентацію валютних відносин економічних суб'єктів [11, с. 277].

Ющенко В.А та Міщенко В.І. тлумачать валютне регулювання як регламентацію державою та уповноважених нею органів міжнародних розрахунків і порядку проведення валютних операцій" [12, с. 79].

Автори, серед яких І. Міхасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залога, розглядають валютне регулювання як один з економічних методів регулювання економіки (податкова політика, норми і нормативи, регулювання цін, валютне регулювання, регулювання кооперації) [7, с. 640].

А.М.Мороз дає таке визначення: валютне регулювання — це діяльність держави в особі уповноважених нею органів, що передбачає проведення законодавчих, економічних та організаційних заходів, котрі визначають порядок здійснення операцій з валютними цінностями на території країни.

Мочерний С.В. дає таке визначення валютного регулювання: це діяльність державних органів щодо регулювання міжнародних розрахунків, управління обігом валюти, вплив на валютний курс національної валюти, а також контроль за валютними операціями, зокрема за

використанням іноземної валюти.

Як бачимо, поняття валютного регулювання досліджується багатьма українськими вченими. Основний підхід до визначення категорії полягає у розумінні валютного регулювання перш за все як регуляторної діяльності держави.

Зауважимо, що у Декреті Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" відсутнє визначення щодо валютного регулювання.

Розглянемо зарубіжні позиції науковців щодо категорії валютного регулювання.

У сучасному економічному словнику під редакцією Б. Райзберга, Л. Лозовського та О. Стародубцевої під поняттям "валютне регулювання" розуміють діяльність державних органів щодо управління обігом валюти, контролю за валютними операціями, впливу на валютний курс національної грошової одиниці, обмеження використання іноземної валюти.

Російське видання "Державне регулювання ринкової економіки" має схоже з попереднім тлумачення поняття валютного регулювання, але акцент зміщено на мету валютного регулювання, а саме: встановлення порядку проведення валютних операцій, правил володіння, користування і розпорядження валютними цінностями, з метою забезпечення захисту та стійкості національної валюти і платіжного балансу країни, формування і розвитку внутрішнього валютного ринку.

Гринберг Р.С. у сутності валютного регулювання вбачає державне регламентування порядку зовнішніх розрахунків, операцій з валютою, золотом [4, с. 12].

Досить вузько розглядається поняття валютного регулювання у фінансово-інвестиційному тлумачному словнику. Так, валютне регулювання — державне регулювання валютних операцій.

Російський вчений Н.М. Артемов у широкому розумінні тлумачить валютне регулювання як один із найбільш дієвих механізмів, за допомогою якого держава має можливість впливати на об'єктивні економічні процеси, а у вузькому розумінні валютне регулювання — це спосіб реалізації валютної політики держави, режим державного регулювання порядку зовнішніх розрахунків, операцій з валютою на внутрішньому ринку, золотом та інших схожих процесів.

Провівши аналіз наукових підходів вітчизняних та зарубіжних вчених до категорії валютного регулювання, можна систематизувати визначення за такими характеристиками:

- розуміння категорії через цілі валютного регулювання, а саме: підтримання стабільності курсу національної грошової одиниці, забезпечення захисту та стійкості платіжного балансу;

- комплексний підхід до визначення категорії, в якому валютне регулювання розглядається як регламентація міжнародних розрахунків і порядок здійснення операцій із валютними цінностями;

- структурний підхід до визначення категорії, що полягає у трактуванні валютного регулювання як системи, комплексу державних заходів.

ВИСНОВКИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ

Вивчення теоретичної бази поняття "валютного ре-

гулювання" дозволило умовно сформулювати такі основні положення у розумінні валютного регулювання:

— у широкому розумінні валютне регулювання розглядається як система, державна діяльність, що направлена на забезпечення стабільності певних економічних процесів;

— у вузькому розумінні — валютне регулювання подається як метод, інструмент, засіб забезпечення державного регулювання валютних відносин.

Визначені положення доводять існуючу необхідність уточнення категорії "валютне регулювання".

Так, валютне регулювання — це комплекс заходів та інструментів регуляторного характеру, що використовуються державою для забезпечення і контролю валютних операцій, міжнародних розрахунків, правил володіння, користування і розпорядження валютними цінностями, з метою дотримання стабільності національної грошової одиниці, платіжного балансу країни, формування і розвитку валютних відносин.

Валютне регулювання характеризується як складний процес з багаторівневою структурою, яка включає в себе чітко визначені завдання, функції, принципи, методи, форми, суб'єкт та об'єкт регулювання. Саме ці особливості планується дослідити в наступній роботі.

Література:

1. Бездітко, Ю.М. Валютне регулювання: навчальний посібник / Ю.М. Бездітко, О.О. Мануйленко, Г.А. Стасюк. — Херсон: ОЛДІ-плюс, 2009. — С. 8, 263.
2. Борисов С.М. Валютный проблемы новой Рос-

сии./ИМЭМО РАН. — 2001 — С. 177.

3. Буторина О.В. Международные валюты. Интеграция и конкуренция. — М.: Деловая литература. — 2003. — С. 130.

4. Гринберг Р.С. Рациональное поведение государства. — М.: ИСЭ Пресс. — 2003. — С. 12.

5. Декрет Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютний контроль" / від 19.02.1993 № 15-93.

6. Линдерт П.Х. Экономика мирохозяйственных связей. — М.: Прогресс. — 1992. — С. 275.

7. Міхасюк І. Державне регулювання економіки / І. Міхасюк, А. Мельник, М.Крупка та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. акад. АН Вищої школи України І.Р.Міхасюка. — Львівський національний університет ім. І.Франка, Львів: Українські технології, 1999. — 640 с.

8. Оксфордский толковый бизнес-словарь. — М.: 1975. — С. 166.

9. Основы экономической теории. Политэкономия. /Учебник (под ред. Д.Д. Москвина). М. Эдиториал УРСС. — 2001. — С. 490.

10. Романишин В., Уманців Ю. Центральний банк і грошово-кредитна політика: навч. посіб. — К.: Атіка, 2005. — С. 396.

11. Шемет Т.С. Теорія і практика валютного курсу/ За редакцію О.І.Рогача. К.: "Либідь". — 2006. — С.17, 277.

12. Ющенко В.А. Валютне регулювання: навч. посіб. / В.А. Ющенко, В.І. Міщенко — К.: Знання, КОО, 1999. — С. 79.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2011 р.

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ:

- відомості про автора (авторів): ім'я, по батькові, прізвище, вчене звання, вчений ступінь, посада і місце роботи, службова і домашня адреси (з поштовим індексом), контактний телефон;
- УДК;
- назва статті мовою оригіналу та англійською мовою;
- коротка анотація (2—4 речення) мовою оригіналу та англійською мовою;
- ключові слова;
- текст статті повинен мати такі необхідні елементи: вступ (формулюється наукова проблема, ступінь її вивченості, актуальність тієї частини проблеми, якій присвячена стаття), постановка задачі (формулюються мета і методи дослідження), результати (викладається система доведень запропонованої гіпотези, обґрунтовуються наукові результати), висновки (вказується наукова новизна, теоретична і практична значущість результатів дослідження, перспективи подальших розробок з цієї теми). Розділи повинні бути виділені;
- обов'язковий список використаних джерел у кінці статті;
- обсяг статті — 12—25 тис. знаків (як виняток, не більше 40 тис. знаків);
- шрифти найпоширенішого типу, текстовий шрифт та шрифт формул повинні бути різними;
- ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у **чорно-білому** вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. До графіків та діаграм мають бути подані таблиці, на основі яких вони збудовані;
- разом із друкованою статтею треба подати її електронний варіант на CD носії або електронною поштою. Файл статті повинен бути збережений у форматі DOC для MS Word. Схеми, рисунки та фотографії слід записувати окремими графічними файлами форматів TIF, BMP, JPG, в імені яких зазначається номер ілюстрації у статті, наприклад pict 4.tif.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

Адреса редакції: 04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29
для листування: 04112, м. Київ, а/с 61; economy_2008@ukr.net
Тел.: (044) 458-10-73, 223-26-28, 537-14-33